

a IV.

**negyedik
dimenzió**

A sötét előszobából benyitott a nappaliba. Bal kezével keményen lenyomta a hideg, nikkelezett kilincset, kitérte a nagy perzsaszőnyeg szélében megakadó ajtót, s egyetlen pillantással átfogta a szobát. A meglepetés egyszerre tágra nyitotta a szemét, a csodálkozástól fölszaladt a szemöldöke. A felesége nem volt a szobában. „Az előbb, reggel talán nem is itthonról telefonált?”

Nem eresztette el, még jobban megkapaszkodott a kilincsen. A dohányzóasztalkán két megüresedett fehér porcelán kávéscsésze, a hamutartóban cigarettavégek. „Ki volt itt? Kivel kávézott?” Az ablak felőli fotel támláján, hanyagul odadobva, egy pár nylonharisnya lóg, a fotelben rózsaszín harisnyatartó. Jelek. Alighanem arról, hogy itt vetkőztek is.

Kocsis Mihályban motoszkálni kezdett a gyanú. Nincs különben is elég baja? „Még éppen csak ez hiányzott.” Az asztalhoz lépett, a csészék fölé hajolt, azt akarta látni, most itták-e meg belőlük a kávé. A csésze oldala már megszáradt, de az alja még nedves volt. Mit olvasna ki belőle Saveta, a cigányasszony takarítónő, aki a tavaszon Miránál megevett magostul két kiló cseresznyét, megivott rá egy liter vizet, s aztán két hétig hasgörcsei voltak. Most ő is hascsikarást érzett. „Rissz-rossz műborok.” Továbbfolytatta a vizsgálatot, meg-

piszkálta a cigarettavégeket, egyforma-e mind, vagy idegen is keveredett a felesége cigarettája közé. De rájött, hogy fölösleges a nyomozás, itt a két kávéscsésze, ez önmagában is elegendő.

Mindig félt, hogy nevetséges lesz a gyanúsításaival, most is tétovázott, nem tudta a következtetést levonni. „Ha lenne oka, hogy takargasson előlem valamit, akkor nem hagyta volna itt.” Elszégyellte magát, s a felesége különben is joggal mondhatja: Mi közöd hozzá! Én sem kérdezem, hogy hol s kivel voltál. „Igaza van, igaza lenne neki, semmi erkölcsi alapom nincs arra, hogy nyomozzak utána, hogy felelősségre vonjam, hogy kifaggassam, kivel itta a kávé, kinek vetkőzött le, de hiába vagyok tisztában ezzel, sokszor elképzelem, hogy omlik más férfiak karjába, hogy vetkőzik előttük, hogy tárulkozik ki nekik legintimebb mivoltában, s hogy kísérik és fonják be mohón aljas szándékok a derekát; elszorul a torkom, a szívemet mintha átszúrták volna, megyek az utcán, s a hátam mögött összeröhögnek az emberek, mesélik, hogy ezt is kivel meg nem csalta már a felesége . . .”

Az előbb, amikor jött föl, a bejárat előtt szembetalálkozott egy csinos szőke nővel, szokatlannak találta, hogy ilyenkor napszemüveget visel, megnézte jól az arcát, aztán utánafordult, szép formás a lába, könnyed a lépte, állapította meg, mit sem sejtve, az első emeletre jutva; látta, hogy a magános mérnök kétszobás lakásából egy barna balonkabátos, fedetlen fejű, ismeretlen férfi lép ki, bezárja az ajtót, s megindul lefelé; sosem látta itt ezt a férfit, nem tudhatta, ki lehet, gyorsított léptekkel távozott, s Kocsis Mihály hallotta, hogy a földszinten bedobja a postaládába a kulcsot; még ekkor sem sejtett azonban semmit, fáradt volt, nehezen, csikorogva kapcsolt az agya, s csak most, ahogy itt áll a szobában, kezd rádöbbenni az össze-

függésre a napszemüveges nő, a lakásból utána siető férfi, s a túldalalon veszteglő fekete kocsi között.

Az ablak felőli rekamiéhez lépett, de itt semmi jel nem árulkodott arról, vajon itt aludt-e az éjjel a felesége vagy sem. Mit tesz, hogy viselkedik ilyen helyzetekben egy normális ember? — hányszor tette már fel magában ezt a kérdést, nem mintha ő nem lenne normális, de mintha lerakódott volna valami rozsdá a csavarok, csuklók közé, s emiatt baj van az áttétellel, nem reagál eléggé értelmesen és természetesen a körötte lejátszódó eseményekre. Nem eléggé érzékenyek, máskor meg túl érzékenyek a műszerei?

Félrehúzd a függönyt, fölengeded a rolettát, körülnézel, aztán leülsz, lezuhansz a kaucsra, hátradőlve töprengsz, jobb kezeddal belemarkolsz fönn a nyakkendődbe, kihúzd az ingnyakból, s ledobod az ajtó felőli fotelbe; mit tehetted, mit tehet egyáltalán az ember; gyerek voltál negyvenegyben és negyvennégyben is; s ha már felnőtt lettél volna? Mit tettek körülötted a felnőttek? A szomszédodban élt egy hórihorgas cipészinas, nem volt hadköteles, csak leventére járt, sokszor töltöttétek együtt az időt, de csupán egyetlen mondata maradt meg az emlékezetedben; huszonöt év után úgy tűnik, mintha tegnap hallottad volna. Meghalt, elesett, hősi halált halt a kormányzó úr fia, a trónörökös, a keleti fronton lezuhant a gépe, a rádió, az újságok szomorúan jelentik a hírt, az emberek sajnálkoznak, te is szomorúan mondod a cipészinasnak: képzeld el, milyen szörnyű, s erre az mintha robbanna: — Na és, nagy valami, hány honvéd elesik ott naponta, azokért nem kár?, olyan volt ő is, mint a többi . . .

Tátott szájjal hallgatod, hogy beszél ez, és sokáig gondolkozol a szavain. Magyaroknak születted, de nem hazafinak; bejöttek a magyarok, az anyaországiak beültek a hivatalokba,

a különféle ügynökök meg más vigécek szűz területet sejtve és gazdag zsákmányt remélve ellepték a vidéket, lecsetnikeztek benneteket, a börtönben magyar kommunisták ültek, aztán jön a fordulat, a felszabadulás, s akkor megint megtelik a börtön. Hogy kell itt most eligazodni? Hallottál valamit a csúrogi meg az újvidéki razziákról, hány ezer szerbet öltek meg, hány ártatlan ember esett áldozatul a fasiszta magyarok esztelen bosszújának, de a bűnösök, a fasiszták elmenekültek; negyvennégy után az árat, a vérdíjat mégis meg kellett fizetni. Az itt maradottnak. Az ártatlanoknak. Később mesélik, hogy a kormányzó úr fia nem légicsatában esett el, hanem valami korhely éjszaka után zuhant le. Legyen okos az ember, ezen a kis területen is alig néhány év alatt micsoda vérengzések. Összekötözik az embereket, ráteszik a favágóbakra, s kettéfűrészelik; fájdalmas jajgatások az éjszakában. — Fáj? — kérdezik gúnyosan. — No, akkor majd lassabban húzzuk a fűrészt . . . — Szörnyű mesék, le kell nyelni, meg kell emészteni őket.

Amit te otthon láttál, hallottál, az elenyészően kevés volt, jelentéktelen része a vérengzés valódi méreteinek. „Egy magyar se maradjon életben, mindet a Tiszába kell küldeni!” Rettegetes gyűlölet, amelynek sejtetnie kell azt is, mi váltotta ki. Lehetetlen, hogy nem volt ember, aki józanul meg tudta volna ítélni a helyzetet, aki megmenthette volna az ártatlanokat. Igazad van, voltak ilyenek, talán ott is tartózkodtak a helyszínen, tudták is, hogy mit kellene tenniük, de gyöngék voltak, vagy legalábbis nem bíztak meg önmagukban.

Sokáig, évekig kínoztak ezek a kételyek.

Bizalmas beszélgetésekben egyre többet hallottál arról, hogy a környező falvakban, városokban hány ezer magyart kínoztak halálra, gyilkoltak halomra azokon az őszi éjszakákon, s aztán egyre türelmetlenebbül és mindig nyugtalanabban kérdezted

magadtól: vajon egyszerűen haszonlesésből álltál-e a győzők mellé, a rendszer szolgálatába, azoknak a soraiba, akik az ártatlanok ezreit mérszárolták le?

Mit tehet az ember, ha felteszi magának ezt a kérdést, és ha nem tud rá tagadólag válaszolni?!

Mióta újabb hivatalodba léptél, több fővárosi szerb ismerősséddel, új barátoddal is beszélgettél erről a kérdéstről. Félve mesélted nekik a történeteket, s meglepődtél, amikor láttad, hogy megértene. Még újabb, számodra ismeretlen dolgokat is meséltek. „Éppen nemrég hallottam, hogy az egyik faluban, ahol a legtöbb vér folyt akkor, ahol a megszállók is a legkegyetlenebbek voltak, a főlzabadítás után rögtön megérkezett a parancs, hogy semmi vérengzés, semmi bosszú, az új rendszer a testvériségen és egységen . . . A párttitkár kézhez kapta az utasítást, bezárta a fiókjába, s mikor vége volt az öldöklésnek, akkor vette elő. Nem tudom, igaz-e, csak most hallottam, a választások előtt, a kádertervezésben sok minden szóba jön egy-egy emberről . . .”

Amit később is hallottál, az mindinkább megnyugtató volt, akkor is emberek, szerb kommunisták, akik le akarták állítani a mérszárlást, nem egy esetben saját életüket kockáztatva léptek közbe, de a felbőszült tömeggel szemben sokszor tehetetlenek voltak. A rendszert tehát nem érheti vád, próbálsz újra s újra elkönyvelni magadban, hiszen a régi Jugó hívei, a reakciós elemek vérezték be a kezüket, kihasználva azt az időközt, amíg a megszállók elvonulása után az új rendszer meg nem erősödött. A kétségbeejtő talán az, hogy az emberek, a lakosság — szinte semmit sem tud a kommunistáknak erről a harcáról, pedig ezen a vidéken ez volt az a küzdelem, amely — különösen, ha eredményes volt, igazán növelhetné a kommunisták tekintélyét.

Kocsis Mihály nézte a harisnyát. Az egyik leért, lenyúlt a fotel támlájáról egészen a libazöld szőnyegre. Törte a fejét. A másik harisnya összegyűrődve, ahogy éppen lerántotta és odadobta az asszony. Így szokta a felesége este, lefekvés előtt lerakni a holmiját? De ez nem is a hálószoba. Nem szokott itt aludni. Hogy dől más férfiak karjába a felesége, hogy vetkőzik le előttük, hogy fekszik az ágyukba, élvezve az ölelésükben? Az életmód, amit ő folytatott, semmilyen erkölcsi alapot nem adott neki arra, hogy féltékeny legyen, hogy a feleségétől odaadó hűséget követeljen. Mikor képes volt józanul gondolkodni, maga is belátta ezt, sokszor azonban képtelen volt az érzésein uralkodni, és emiatt sokat szenvedett. Az odadobott harisnya, a harisnyatartó, a két kávéscsésze most is felkavarta az érzelmeit, a kimerültsége is gátolta abban, hogy rendezze a gondolatait. Minden logikai összefüggés nélkül peregtek le képzeletében a rémképek. Ez csak még jobban fárasztotta, de tehetetlenül tűrte, még élvezte is a kínzást. Most is sorra peregtek a gyanús helyzetek, s mindazok, akikkel a feleségének valamilyen viszonya lehetett; bántotta, hogy milyen alávaló, buta férfiakkal is megcsalta, de mint mindig, most is odajutott, hogy ez végeredményben természetes dolog, mások is így élnek, nem is lehetne másként, és hát mit szólna vajon a felesége, ha tudomást szerezne az ő titkos viszonyairól . . .

Föföllt, hogy megborotválkozzon és megfürödjön, aztán előbb a konyhába ment: jobb lesz mégis enni valamit. A mosogatótál fölötti függőszekrényben csak egy darab száraz kenyeret talált. A csap csurgott, megpróbálta jobban elzárni, de hiába, a cseppek kitartóan tovább koppantak a mosogatótál alján. Tudta jól, hogy hiába erőlteti, már egy hónappal ezelőtt szólt a felesége, hogy a csapon a gumit ki kell cserélni. Se

kedve, se érzéke nem volt az ilyen házi meg konyhai munkákhoz; ha valamit meg kellett csinálni, akkor azt napokig vagy hetekig tartó veszekedések előzték meg. A teraszra nyíló konyhaablak zöld vászonfüggönye is leszakadt, meg kellene javítani. A jégsekrényben csak néhány darab szalonna, egy ezüstpapírba csomagolt, de már jócskán megavasodott vajdarab, három tojás, fél liter tej, tetrapakban. Éppen egyikhez sem volt étvágya. Becsapta a jégsekrény ajtaját. Lent a ház mögötti garázsban valamelyik szomszéd be akarta gyújtani a kocsit, de nem sikerült, másodsorra se, erőlködött, vonított a motor, de nem gyújtott. A szomszédban alighanem most fűtöttek be először, átcsapott a füst orrfacsaró szaga. Valamit enni kellene. Tapasztalta már, hogy ilyenkor az a legjobb orvosság. Talán a fejfájása is elmúlna. De csak roskadna össze, feküdne le. Ezt kívánja minden porcikája: eldőlni, kinyúlni, kikapcsolódni, ne kelljen semmire gondolnia, semmilyen testrészének semmilyen funkciót végeznie, ez most az egyetlen óhaja, nem is óhaja, egyszerűen csak erre képes és semmi többre.

Váratlanul, hívatlanul toppansz be a lakodalomba. A nász-nép beszállt az autókba, elment az esküvőre, csak néhány öreg meg a zenekar maradt a tanyaudvaron fölállított sátorban. Szokásos tanyai parasztlakodalom, a nagy sátorban körül asztalok, padok, fehér abrosz, boros- meg szódásüvegek.

Gyönyörű szeptembervégi napsütés. Délután. Az öreg három cimborájával ül a sátorban. Előbb nem ismer meg. Aztán egyszer csak elmosolyodik: — Nézd csak! Te vagy az! — Fekete ruhát visel, fehér inget, nyakkendő nélkül, fönt a pápaszem, pödrött, de már ritkuló a bajsza. A sátor előtt szakadatlan pengetik a citerások: Hideg szél fúj, édesanyám, hozza ki a . . .

„Tudod, hát az valóban nem idevaló, arról beszélni. Nem lakodalmi téma. Igazad van, ne rontsuk el a hangulatot. Tudom, te hordtad az ebédet.” Elmélázik, tölt a poharamba, ő édessel keverve issza a bort, koccintunk. Kimelegedtem, ahogy a poros dűlőúton kigyalogoltam ide, s most jólesik. „De az anyjuk, tudod, hogy akkor, már . . . mikor . . . — s fölemeli a kezét, azzal segít a nyelvének kifejezni a gondolatot — hát szóval, mikor agyonverték, aztán nyolc napig nem adtak enni. Hogy is, az pénteken volt, és aztán következő péntekig semmi. Jaj, hogy vertek! A régi rendőrparancsnok meg a dobos. Mikor én megszöktem, és reggel följelentettek, akkor ezek jöttek ki értem, de akkor már lejárt a hat óra, amit az oroszoktól kaptak, nem végezhettek ki. Aztán, amikor Szabadkán kiengettek, találkoztam én a parancsnokkal. Előbb otthon egy kicsit összeszedtem magam, és bementem a városba, egyenest a halászcárdába, tudtam, ez olyan szerb kocsmá, hát ott ül ez, most is; odaköszönök neki, az meg megrökönyödve néz rám: — Hát maga? — Én meg csak nevettem a szemébe, akkor már nem féltém tőlük, mondom: — Hát látod, itt vagyok! — Közben odaszólok a sankhoz, kérek egy pohár bort, aztán megint neki: — Mondtam én nektek, hogy én ártatlan vagyok, de veletek nem lehetett beszélni, azt hittétek, hogy majd a Péter király jön vissza, s akkor ti mind nemesek lesztek! — Erre oszt a koma csak fölállt és kioldalgott a kocsmából, de nem ám az utcára, hanem hátra a klozett felé.”

Nem akarom zavarni a lakodalmi hangulatot, de az öreg egészen belemelegszik, élvezettel mesél, néha jókat nevet hozzá, mintha nem is élte volna át, csak költené ezeket a szörnyűségeket.

Borosüveggel kezében egy ingre vetkőzött fiatalember lép

a zenészekhez, ezek vidámabb ritmusba kezdenek: Kis kút, kerek kút van az udvarunkban . . .

Az istállóajtón keresztül csak a tehének fara látszik, az udvar végében nyolc szösi kismalac szöszmötöl.

„Ej, ej, mennyit vertek! Minden este vacsora után egyenként szólítottak fel bennünket a rendőrszobára, s ott ameddig csak bírták, látod, most hullanak ki azok a fogaim, itt van egy, meg emitt ez, ami letört. A k k o r este is a rendőrszobára szólítottak föl bennünket, asztalokat raktak egymásra, ott ült az ötös tanács, mikor beléptem, az ajtóban állt egy koma, rám szólt, hogy vetközzek, s közben irtózatosan elkezdett verni a bikacsökkel, áj, úgy vert, hogy még le is térdelt hozzá, de érdekes, hogy nem éreztem; az ember valahogy attól az izgalmától nem is érezte a fájdalmat, a bíróság meg közben fölvette az adataimat, egy gatyában álltam ott, összekötöztek, és halálra ítélték; közben itt is, ott is mondogatták, hogy a Tiszába kellene ezt mind küldeni, de mi már előbb is — húszan voltunk egy szobában — sejtettük, hogy kivégeznek bennünket; én leoldottam a szomszédom kezéről a drótot, és mondtam a többieknek is, hogy támadjuk meg a kísérőinket; két suhancnak kellett lekísérni bennünket a Tiszára, nem tudtak azok a puskával bánni, de mikor láttam, hogy nem lesz semmi, akkor én megléptem; mihelyt kiléptem a rendőrségi kapun, úgy egy gatyában szaladtam, az is leszakadozott rólam a veréstől, fölkaptam két kockakövet, hogy most nem bánom, de ha találkozok valamilyen járőrrel, azt ugyan kupán vágom, de aztán azokat is eldobtam. Aztán, mikor kiszabadultam, elmentem ahhoz az emberhez, aki följelentett; mikor meglátott, egyszeribe lefeküdt, hogy nagyon, jaj, nagyon rosszul érzi magát; én hogy vagyok, mondom neki, hogy minden rendben van, és nehogy azt higgye, mintha én hara-

gudnék azért, mert följelentett, így jobb, most legalább szabadon járhatok, nem kell bujkálnom; akkor oszt kiszól az asszonynak, hogy hozzon már be egy kis pálinkát; iszik pálinkát, kérdezte tőlem is, hogyan mondom, csak ide velem.” Ezt is jókedvvel mondja, nem kis gúny van a szavaiban, amikor arról mesél, hogy megriadtak némelyek, amikor élve viszontlátták.

Ezekkel az eseményekkel egyidőben nagy falragaszok jelennek meg az utcán, felénk a volt kopogi iskola kerítésén olvastuk, hogy a dicső Vörös Hadsereg, felszabadulás, öröm, rajongás, odaadás. Aki nem bűnös, annak nem lesz bántódása . . .

Visszajött a szerb cimborám apja, akiről azt mesélték, hogy a bánáti szőlőkben bujdosott a megszállás idején, felesége magyar volt, s azt is rebesgették róla, hogy a férjének titokban hordja az ebédet; lánya egy magyar katonatiszthez ment férjhez, s azt mondogatták, hogy az ember, az apa, amikor a háború után visszajött, nagyon haragudott, amiért nem vigyáztak a lányára. A szomszédok így mondták: nem vigyáztak, s én nem értettem, mit akart ezzel mondani a Glišo bácsi, hiszen hogy kellett volna vajon vigyázni a lányára. Nagy bajuszú boltos volt, sokan ismerték, most azonban nem kapta vissza az üzletét. Emlékszem, az apámtól hallottam egyszer, hogy az öreg azt mondta egy, a novemberi letartóztatásokra tett célzásra: „Igen, de azért mi az utcán nem lőttünk le senkit. A magyarok igen.”

Azt a szerb embert is úgy lőtték le negyvenegyben, aki miatt — közvetve ugyan — a tanyai rokonom a börtönbe került. Egy nemzetőr, akit a felszabadulás után szintén lezártak, de akinek azon az éjjelen szintén sikerült megmenekülnie, azt mondta neki: — Menj csak be te is ide — a laktanyába —, majd úgy jársz mint a többi! — Erre ez megijedt, futni kez-

dett, a nemzetőrök meg utánalóttak. Noha azon a hajnalon megúszta a kínzást és kivégzést, büntetését nem kerülte el, hét évet kapott.

Benyitott megint a hálószobába, mindent rendben talált, a két ágy leterítve, vetetlenül egymás mellett. Akadoztak a gondolatai, erőltette volna a képzeletét, nem tudta megtalálni az összefüggést a nappaliban hagyott alsónemű és az érintetlen hálószoba között.

Végigdőlt az ágyon, erőtlenül zuhant a felesége ágyára, a szomszédból áthallatszott a rádió bömbölése: kilencvenhét halott... újabb offenzíva készül... tovább folytatódnak a bombázások... éles harcra készülnek a diktatúra ellen... eddig százezer katonát veszítettek... — az ájulás fojtó kódét átverik a gondolatszikkák. Nem ér ez semmit, megfordul, hasra fekszik, émelyeg a gyomra. Vissza kell mennie a kórházba, a röntgenkészülék elé, az az ő világa, ott érzi igazán, hogy rá is szükség van, hogy nem él hiába, hogy van, lehet értelme az életének. Nem is kellett volna eljönnie onnan, az azóta eltelt idő elveszett életéből, csak tengődik, múlnak a napjai, küszködik, szenved anélkül, hogy a munkájának kézzelfogható eredményét látná. A kórházban mégis, egy-egy diagnózis, egy-egy gyógyuló beteg...

Nem valamilyen szilárd elhatározás szüli ezeket a gondolatokat, inkább kétségbeesését tükrözik. Időnként belemar a gyanú: félresikerült a házassága, elégedetlen a munkahelyével, nincs látszata, eredménye a munkájának. Nem is olyan régen még úgy érezte, előlről kellene kezdenie. Most már nem jutna ilyesmi sem eszébe. Nevetségesen hatna. Különben is: mi az, hogy előlről kezdeni, honnan vajon, hol, melyik az a pont, ameddig vissza kellene menni, ahonnan el kellene indulni, ahonnan másként lehetne csinálni? Az óvoda? Vagy még

előbb? A számtantanár mondogatta mindig a gyöngébbeknek: vissza a dedóba! Lehet, hogy ez is a nagy baj, hogy mindig az újrakezdés ábrándjával volt elkeveredve, ahelyett, hogy amit egyszer elkezdett, azt próbálta volna becsületesen, szívvel-lélekkel, teljes odaadással csinálni. Az apja élete, a környezete, gyermekkora világának az alakjai mind ezt a tanulságot kínálták neki, tulajdonképpen a vérébe szívta ezt a tapasztalatot. S mégis . . . Talán éppen azért ez a szörnyű vergődés, láz és hideglelés, mert ki kellett, a vért kellett kicserélnie. S gyakran jutott mégis arra az álláspontra, hogy amíg él az ember, amíg csak van esélye, addig nem tudhatja egy-egy cselekedetéről, életének fontosabb fordulópontjáról biztosan megállapítani, hogyan lett volna jobb, hiszen könnyen megtörténhet, hogy a ma alkotott véleményét, értékelését egy holnap bekövetkező esemény, előre nem látott, ismereteink korlátozottsága folytán előre nem láthatott fordulat esetleg megcáfolja. Ez a bölcsesség sokszor vigasztalta is, pontosabban ezzel vigasztalta magát, amikor néha boldogtalannak érzett családi élete, eltolt házassága miatt el-elkeseredett: hátha éppen ez az igazi, ez az életmód, a szenvedés vállalása az, ami majd végül a gazdagabb, élménytelibb életet jelenti? Egyszer él az ember, s valójában meg sem érdemli az életet, ha valamilyen erkölcsi normák, szokások és más kööttségek miatt nem használja ki a kínálkozó lehetőségeket, hanem hogy ártatlan maradjon, sorra elszalasztja őket. Arra azonban sohasem futotta erejéből, hogy ezeket a gondolatokat következetesen végigvezesse.

Így volt a kórházba való visszatérés gondolatával is. Mintha csak félt volna, hogy önmaga előtt is be kell vallania: gyerekes önámítás az egész, hiszen elsősorban úgy szökött meg a kórházból, nem bírta azt a légkört, számtalanszor úgy érezte

ott, hogy a kollégái mind összeesküdtek ellene. Csupa régi úri családból származó orvos dolgozott ebben a kórházban, zárt, arisztokratikus légkör vette őket körül, s nem kímélték az eszközeiket, hogy megakadályozzanak minden soraikba való betörési kísérletet. Sokszor apró bosszantások voltak ezek, de nem egy éppen elegendő volt ahhoz, hogy napokra elrontsa a hangulatát, elvegye a munkakedvét. Beiratkozott a munkás-egyetem francia nyelvtanfolyamára, s kérte a kórház illetékes öngazgató szervét, hagyja neki jóvá a tanfolyam költségeit — egyből leszavazták. Nekik nem volt szükségük tanfolyamra, már otthon, gyermekkorukban megtanultak néhány idegen nyelvet, mit akar most itt ez a bugris paraszt. Évekig nem adtak neki lakást, azt remélve, hogy majd csak megunja az albérleteskedést, és elmegy vidékre; számtalanszor kénytelen volt mások helyett is vállalni az éjjeli ügyeletet, s amikor fél-évi bizonytalan huzavona után mégis úgy lett, hogy ezt külön fizetik, akkor egyszeriben szőrén-szálán eltűnt az a könyv, amelybe az ügyeleteskedést vezették.

Átlátott a számításaikon, s kívárta a lakást; szorgalmas volt, minden munkát vállalt, beteget szerették, s ahogy az önéletrajzában írta: kivette részét a társadalmi munkából is. Így került el a minisztériumba, nem menekült, hanem előléptették, ő azonban tudta, hogy nem az előléptetés miatt hagyja ott a betegeit, noha voltak olyan pillanatai is, amikor úgy érezte, azt remélte, hogy új beosztásában hasznosabb munkát végezhet. Hogy mehetne most vissza?

Az apámnak is kell vennem a születésnapjára valamit. Beteges, nem iszik, nem dohányzik. Jön a tél, valami meleg alsónemű lenne a legjobb. Ezt még sosem tette: fölkel, kiment az előszobába, a kredenc tetején fölnyitotta a telefonkönyvet, hogy megkeresse a felesége szeretőjének a telefonszámát. Ke-

reste a P betűt, aztán ujjaival futott végig a neveken, amíg meg nem találta. Bal kézzel füléhez emelte a kagylót, hallotta a jelzést. „Hol lehet máshol? Biztosan onnan is telefonált reggel az irodába. S ha nem, ha éppen a férfi veszi majd föl a telefont?” Érezte, hogy meghűl benne a vér. Jobb kezével, a mutatóujjával akart tárcsázni, ráteszi az ötös számra, épp hogy belefér a tömpe ujjhegye a karikába, „az istenbe, hogy összecsomósodott ez a drót is”, gondolja, alig állt a lábán, s ahogy visszateszi, visszaüti a készülékre a kagylót, egy darabig még úgy markolja, ránehezedik, aztán nagyot sóhajt. Szánalmas is, nevetséges is. Önmaga előtt is. Becsukja a telefonkönyvet, visszamegy a hálósobába.

A becsukódó ajtó — meg kellene kenni, de ezt is mindig halogatja — hosszan csikorog utána.

A telefon csöngése ébresztette föl. Riadtan ült föl az ágyban, kábultan ment ki az előszobába, s emelte föl megint a kagylót. Aludt egyáltalán? Mi mindent össze nem álmodott? Vagy nem is alvás volt ez, csak ügyetlen bukdácsolás az álom és ébrenlét aknamezős határán. Most is mintha fáradtabb lenne, mint amikor lefeküdt. Az az érzése, hogy már hónapok, évek óta nem alszik semmit, éjjel is mindenről tud, minden neszre fölébred, állandóan gondolkozik, vitatkozik, töri valamin a fejét. De mégsem lehet, hogy ne aludjon az ember. A felesége ki szokta nevetni: „Ugyan, délután is, ahogy letetted a fejed, már fújtad is a kását.” Több szacikket is olvasott erről a kérdésről, de egyszerűen nem tudta elhinni, amit az orvosok, a tudósok állítottak.

Füléhez tapasztotta a kagylót. Első hallásra ismeretlen női hang kezdte ostromolni a kábultságát. Bocsánatot kért, hogy nagyon rosszul hallani, kéri, ismétlje el még egyszer. Másodszorra rögzítette tudatában a szavakat, de csak amikor már lecsapta a kagylót, csak akkor, többszöri ízlelgetés és kérődzés után jött rá az értelmükre, súlyukra, a bennük megbúvó fenyegetésre.

Azonnal jelentkeznie kell, már mindenütt keresték, de se-

hogy sem tudták megtalálni, nagyon fontos ügy, semmilyen kimagyarázkodást nem fogadnak el.

Félni kezdett, s ahogy állt még mindig megdermedve a telefonkészülék mellett, arról kezdett gondolkodni, nem járt-e el megint a szája, kivel is beszélgetett a napokban bizalmasabban, őszintébben. Talán az a magas, nagy mellű, húsos ajkú titkárnő, akit a múlt pénteken a liftben ismert meg, s akivel aznap a Vadászkiirtbe mentek vacsorázni, s aki annyira megragadta a közvetlenségével. A titkárnőről valahogy mindig azt gyanította, hogy a belügynek dolgoznak, elővigyázatosnak kell lenni velük, s ez a gyanú most egyszerre felébredt benne, már-már biztosra vélte, hogy ott toltta el az igazodást, eljárt a szája, és most minden bizonnyal azért hívatják ilyen sürgősen. Számtalanszor megfogadta már, hogy minden szót meg fog rágni, mielőtt kimondaná, de aztán jönnek esetek, amikor nem tud magának parancsolni, ellenőrizhetetlenül és feltartóztathatatlanul ömlenek belőle a szavak. Ilyenkor valami különös elszántságot érez, hogy nem bánom, akármi lesz is, de . . . Így nem tudta elhallgatni a véleményét akkor sem, amikor hallotta, hogy az egyik politikus főnöke egy nagy villaszerű épületben két emeletet, két ötszobás lakást kapott, vagy amikor a másik villájának az udvarában alulról is megvilágítható úszómedencét építettek, vagy amikor . . . Most megrettent, s próbált visszalapozgatni az emlékezetében, mintha csak a terhelő bizonyítékokat keresné. Áthatotta a félelem, kapkodva borotválkozott. Talán vissza sem jöhet ide többet. Nos, most, ha most valóban eltűnik, nyoma veszik, ki keresi, s miért is keresné egyáltalán? Most elmegy, jelentkezik, nem tudja, ki várja ott az irodán, de mindegy, bárki legyen is, semmi sem akadályozhatja meg, hogy szándékát végrehajtsa. Ő védekezni nem tud. Védtelen. Végeredményben, semmi józan ésszel is elfogadható oka

nincs arra, hogy féljen, hiszen legutóbbi esete kapcsán is legfeljebb ódát zenghetne a rendőrökről: egy kiutazáskor hazafelé igyekezett, esett a hó, csúszós volt az út, s kocsijával befordult a három-négy méter mély árokba. Este volt, hideg, mégis mikor a rendőrségen jelentette a karambolt, az ügyeletes rendőrök beültették a kocsijukba, kimentek vele a helyszínre, kerekeire állították a fölborult kocsit, leállítottak egy camiont, és kihúzták vele a kocsiját az árokból. Ő csak állt, megfagyva, tehetetlenül az út szélén, s dideregve nézte, hogy fekszik be a rendőr a hóba, hogy csúszik be a kocsi alá, hogy odaerősítse a kötelet, amivel majd kihúzzák. Ha nem vele történik meg, senkinek sem hitte volna el, hogy az emberi szolidaritásnak ilyen megnyilvánulásai is vannak; rajongott a lelke, amikor éjfél körül bevontatták a kocsit a szervizbe, utána őt hazavitték, s fönn a lakásán közösen megittak néhány üveg bort. Eddig senki, mióta ebbe a hivatalba jött, még csak nem is figyelmeztette, intette, hogy másként viselkedjen, ne járjon a szája, de ez is csak fokozta a félelmét, úgy képzelte, valahonnan figyelik, minden lépését számon tartják, s csak az alkalmat várják, a megdönthetetlen bizonyítékot, a kellő pillanatot, amikor önmaga esik kelepécebe, hogy lecsapjanak rá. Lehet, hogy csakugyan azzal a titkárnővel követte el a végzetes hibát, tudnia kellett volna, minél kedvezőbb valaki, annál veszélyesebb, gyanúsabb, s ezért csak óvatosabbnak kell vele lenni, és nem fordítva. Mivel tudná mentegezni magát? Hogy tudna védekezni? Megundorodott ettől a gondolattól. Semmi okom nincs a mosakodásra. Ha valaki vallja ezeket az elveket, szereti ezt az országot, ezt a rendszert, akkor az én vagyok. Akárhogy is festenek néha a konkrét esetek, bármennyire kiábrándítóak is, olyan szépek az általános emberi törekvéseink s a fejlődésünk egésze annyira megragadó, hogy máshol csak-

ugyan nem tudnék élni. Kész vagyok ezekért az eszmékért minden erőmmel küzdeni. Kinek lehet kifogása ellenem? Miért kellene akkor ilyen álláspont és magatartás mellett védekez-nem? Visszarakta a villanyborotvát, fölnezzet a bojlerra, van-e meleg víz. S lehet, hogy nem volt igaza, a beszolgáltatások ideje mégis hősi kor volt. Nagy önfeláldozások, erőfeszítések, lemondások. Mintha most indulna vagy legalábbis gyorsulna meg a vérkeringése. Roppant súlyos helyzetben volt az ország. S ha felnőtt korában már valaki kihívóan megkérdezte tőle, „és hol voltál te negyvenegyben?“, akkor hetykén válaszol-hatta, hogy minden hülye tudja, mit tehet egy nyolcéves gye-rek. De mostanában — nos, nem mások, csak ő maga tette fel önmagának a kérdést: és ha történetesen tizennyolc éves lettél volna? Vagy a beszolgáltatások idején? A parasztok, a furfan-gos nagybácsi is, kinn a szálláson, a szárkúp alá rejtette a bú-zát. Rátaláltak és összerágták az egerek, nem jutott el oda, ahol minden szemnyit nagyon vártak a kenyeret csak jegyre vásároló munkásemberek gyerekei. Spekuláció, feketepiac. S ő ezeknek az oldalára állt. Azokat pártolta, akik mások nyomo-rúságos helyzetét kihasználva akartak meggazdagodni. Ez az igazság? Kézenfekvő, emberileg indokolt lenne, hogy önmagá-val szemben ilyen álláspontot foglaljon el. Mégis bizonytalan-kodik. Egyre csak az jár az eszében, hogy voltak a feketézés-nél, a búzarejtegetésnél nagyobb gazemberségek is. Éppen azoknak, akik a feketéző parasztokat elítélték, akik az áldozat-ok szükségességéről szónokoltak, sokszor éppen nekik nem volt meg az erkölcsi tisztaságuk ahhoz, hogy másoktól le-mondást, becsületességet követeljenek. Az emberek még most is emlegetik, hogy a kapitány a kiűrtett szomszéd német fa-luból éjszakánként indította útnak saját házához a megrakott kocsikat, s szónokolhatott aztán nappal, nem hittek neki. Visz-

ketett a jobb lábán a kisujja, úgy látszik, megint megfázott, gyerekkorában sokat szenvedett emiatt, mert vérszegény volt, télen mindig fáztak az ujjai, vízestetűsek voltak; lilára dagadt, és ha felmelegedett, folyton viszketett a sarka is, a szomszéd-asszonyok azt mondták, esténként meleg vízben kell áztatni őket, olyan forrón, ahogy csak kibírja, s jól is esett ez, ült a sámlin a kemence mellett, lábait a forróvizés lavórban tartva, meggyorsult a vérkeringése, másnap azonban megint megfázott az utcán a lába, s ha a tanteremben fölmelegedett, szörnyen viszketett; ilyenkor nem tudott odafigyelni, mert azzal volt elfoglalva, hogy egyik cipője sarkával taposta a másíknak az orrát. Sorra veszi az utcája házait. Mit csináltak, hogy viselkedtek az emberek, amikor a túloldalról telepítették ki a szerbeket; s máshol is, mit jelentett egy magyar számára embernek maradni a nagy razziák idején? Ártatlan szerbek ezreit ölték meg, kínozták halálra a honvédek, a nemzetőrök. A 19 után idetelepített szerbek házaiba magyarok költöztek. Nevetséges és szájalmas lenne mentség után kutatni, hogy ki mert volna a kakastollasokkal szembeszállni; mit tehet az ember, az emberke a mindenható gépezettel szemben? Voltak, akik tudták, hogyan maradhatnak emberek, s hogy mit tehetnek? Akik tudatosan vállalták a kockázatot, megvetették a halált, s ott harcoltak a jugoszláv kommunisták soraiban. Ezek az emberek tudták, hogy kell viszonyulniuk, milyen álláspontot kell elfoglalniuk a razziákkal szemben. Már akkor látták volna, hogy az az egyetlen út, amelyen az itt élő népek együtt járhatnak?

Hányat kivégeztek, fölakasztottak közülük. Neveletlenség, gyalázkodás lenne, feltenni most a kérdést, hogy no, és mit értek el az ellenállásukkal, mi hasznuk van belőle, kinyírták őket, elrothadtak már régen, akik meg okosabbak, óvatosabbak, ravaszabbak voltak náluk, vagyis nem avatkoztak a poli-

tikai ügyekbe — ez lenne hát a kiút, a megoldás? —, s még egy kis szerencsénk is volt, most virulnak, s nyugodtan élvezik az életet. Igen — a szólamok, a jelszavak, hogy jobb a halál, mint élet a rabságban, rabigában, de hát manapság . . .

„Kislányom, köszönj szépen az apukád szeretőjének.”

Lehet, hogy megtudta, már megtudta volna valaki, hogy kinn voltam az öregnél, hogy a lakodalomban a börtönben töltött éjszakáit mesélte nekem, talán kihallgatta valaki azt a beszélgetést, s még az este, amíg mi a birkapaprikást ettük, lekopogta illetékes helyen, s most emiatt akarnak felelősségre vonni, vagy legjobb esetben figyelmeztetni. Megint visszaemlékszem: nem mondott semmi különöset, és szinte élvezettel mesélte, mint obsitos katonák régi háborús élményeiket. „Tudod, itt a jobb fülcimpámon volt az a gumó — mogyoró nagyságú bőr alatti növény —, áj, ezt, az volt a rögeszménk, hogy majd ezt leverik. De nem sikerült nekik.” Nevet ehhez is. Nemrég műtéttel távolították el ezt a gumót. Rákgyanús.

Megrettenek, ahogy hallom a csöngőt. Máris értem jönnek. Vagy talán a feleségem jött meg — reménykedek, mert nem is tudom, hogy is csináljam; ha most elmegyek, legalább egy levelet, pár sort kellene itt hagynom, hogy ha netán nem jövök vissza, esetleg tudja, hol érdeklődjön utánam. Kintről, föntről, a magasból egymás után három erős robbanás. Azt mesélik, a sugárhajtású repülőök törik át ilyenkor a hangfalat. Végeredményben, mi közöm nekem a feleségemhez, vagy neki énhozzám? Sajnálom azt a kis balerinát, hozzá szeretnék most elmenni, az ő egészségesen sima bőrére lenne jó most ráborulni; mi volt benne az a különös, csodálatos valami? Sokszor úgy éreztem, a holtat is fel tudná támasztani, kifogyhatatlan volt az üdesége. Később, amikor már nem is jártam hozzá, sokszor rá kellett gondolnom; olyankor is, amikor a feleségem-

mel feküdtem, a mellét, combjait simogattam, lecsuktam a szemem, és a táncosnő teste járt az eszemben, képzeletben őt öleltem, csókoltam; tudom, hogy utálatos módon csaltam ilyenkor a feleségemet, de még csúnyábban, nevetségesebben önmagamot csaptam be. S most ezek után hagyjak hátra egy levelet, amin ha hazajön és elolvassa, talán csak jót fog nevetni, hogy ehol e, már megint hülyül! És nem is tudom, nincs-e igaza, hiszen, most megint csönget valaki, „Mindjárt”, szólok ki — hiszen, ismételten be kell ismernem, semmi oka, alapja nincs a rettegésnek, különösen most, az átszervezés után, egyszerűen talán az a szubjektív eredetű és természetű bizonytalanság, amely egész életemben végigkísér. Sosem vertek meg az iskolatársaim, de örökké féltem, hogy egyszer elkapnak, s ha nincs is rá semmi ok, kegyetlenül elraknak, összevernek; láttam felénk ilyen verekedéseket, estefelé, amikor mentünk haza az iskolából, akkor két csoport gyakran irtózatosan összeverekedett, kitördösték a házak elé ültetett facsemetéket, s azokkal estek egymásnak, kövekkel, göröngyökkel, tégladarabokkal dobálták egymást. Félttem, akkor is, amikor önkéntes munkára kellett mennem, s aztán be kellett látnom, mennyire nem volt igazam; a parancsnokunk, tartalékos tiszt volt, olyan derekasan viselkedett, annyira becsületes és következetes volt a magatartása, hogy azóta, az elmúlt tizenöt év alatt is többször és szívesen gondoltam vissza rá. A brigádok megkapták a normákat, és versenyeztek egymással, hogy kinek a brigádja lesz többször rohambrigád. Ettől is féltél, hogy majd agyonhajszoznak benneteket, a parancsnok azonban kijelentette, nem azért jött ide ez a százhusz fiatal, hogy fele betegen menjen haza, a munka után otthon is várnak ránk feladatok, úgy dolgozzunk és annyit, ahogy és amennyit bírunk. Egyszerre megnyerte a tetszésedet, a máso-

két is. Szorgalmasabban dolgoztatok, mintha hajtott volna beneteket. Nagyszerű ember volt, s később, mikor sok év után újra találkoztál vele, vagy hallottál róla valamit, megint csak erről győződted meg. A helyettese is hasonló volt, csak valamivel darabosabb, idegesebb, csiszolatlanabb egyéniség. A brigádok közötti versengésben különösen a nősekkel álltunk hadilábon, s a település parancsnoksága is az ő malmukra hajtotta a vizet; egyszer kimentünk munkára, de nem tudtunk mit csinálni, órák hosszat ácsorogtunk, nem kaptunk szerszámot és feladatot se, a helyettes velünk volt, idegeskedett, aztán mikor már nem bírta tovább, bement a főparancsnokságra és... Elég az hozzá, hogy fegyelmi bíróság elé akarták állítani, amiért szabotázzsal vádolta meg a főparancsnokságot, csak nagy nehezen tudtuk bebizonyítani, hogy „nem azt mondta, hogy szabotázs, csak azt, hogy ez arra hasonlít”. Kissé letörte a dolog, csöndesebb lett, de bizonyosan tanult belőle; így, a hirtelenkedéseivel is rokonszenves volt, sohasem kételkedtem a becsületességében, sajnáltam is, a szememben ő testesítette meg a forradalmárt, a megvesztegethetetlen, csak a közügyeknek élő, önfeláldozó embert, de reménytelenül szerelmes volt egy jó módú fővárosi lányba, aki az orránál fogva vezette. („Vagy a személyzeti főnök etetett volna meg, beadta a meséket, én mindent megettem, ő meg aztán... Régi, bevált módszer. Az öreg huncut, kész storyjai vannak, észre sem vesszük, s bent vagyunk egy egérfogóban.”)

Jólesett néha visszagondolnia az akkori napokra, az ottani cimborákra, nagyszerű emberekre, mert bár a saját élete, pályafutása mindennél beszédesebben bizonyíthatta a számára, hogy az épülő szocializmus eszméi, amelyekről az iskolában tanult, íme, az életben is megvalósulnak, sokszor nem hitt magának; nem volt számára elegendő bizonyíték, hogy íme,

ő, a parasztyerek is elvégezte az egyetemet, hogy ezt éppenséggel csak az új rendszer tette számára lehetővé, azelőtt nem is álmodhatott volna ilyesmiről, most is hallja, az anyja a szomszédasszonynak vagy valamelyik rokonnak szomorúan mondogatja, hogy nem is tudja, mi lesz, a „szervezete gyöngé, a paraszti munkát nem bírja, inasnak meg, jaj, inasnak hát hogy adják oda az egyetlen fiukat, a mesterek csak pofozzák az inasokat”; betegeskedett, vérszegény volt, csak az iskolát látták volna az egyetlen lehetőségnek, de ez meg túl sokba került; a fölszabadulás számára valóban a fejlődés, a tanulás, az emberré válás útját nyitotta meg, tele dilemmákkal és kéte-lyekkel, persze, s nemhogy fiatalon bekapcsolódott volna a mozgalomba, hanem egy-egy találkozás, kísérlet sokszor meg is tántorította, már-már betegesen hitetlenné tette; nem volt annyi tudása vagy egyszerűen ereje — folyton vérszegénységben szenvedett —, hogy egynémely eset mögött az összefü- géseket is meglássa, s levonja a, nem a visszafelé húzó, hanem az előre lendítő következtetéseket; így volt akkor is, amikor az ifjúsági szervezet elnöke akarta beszervezni, nem tudta el- képképzni, hogy vele dolgozzon, egyszerűen nem tudott hinni neki; az elnök egyúttal a vágóhíd igazgatója volt, s azt mesélték róla, hogy vagonszámra bevásárolt hízott kacsból, felfüstölte a húst, aztán amikor nem tudta eladni, kiszállítani, akkor ezzel tüzeltetett. Talán már beteges lelkiismeretessége miatt nem tudta másoknak megbocsátani az ilyen hibákat, mulasztásokat, amelyekből a közönségnek, az amúgy is nehéz időkben, nagy kára származott.

Nem látta, képtelen volt erre?, hogy az eddig elnyomott rétegekből feltörnek becsületes emberek, pedig közvetlen kör- nyezetében is láthatott ilyeneket; a véletlenül börtönbe jutott szállási nagybátyjának egyik fia hónapokig dolgozott a vasút-

vonat építésén, s valójában itt, az ifjúsági munkán alapozta meg az életét, megtanulta a traktorvezetést, otthon munkába lépett a gépállomáson, aztán a mezőgazdasági birtokon dolgozott mint traktorista, megnősült, gyerekei születtek, magas szakképzettségű munkás lett, házat vett a városban, s most jól kereső munkás egy nagy szervizállomáson; közben néhány hónapot a Szovjetunióban töltött, hogy az ottani gyárakban megismerje a szovjet gyártmányú traktorok alkatrészeit, kezelését, javítását; szereti a gépeket, a motorokat, szereti a szakmáját, nem is lehet oka panaszra; gyorsan fejlődött, s bizony elmondhatja, hogy éppen a tudása és a mindig emberi és következetes magatartása alapján; amikor fölvetődött a szovjetunióbeli út kérdése, az üzem vezetősége egy másik mestert, egy öreg munkavezetőt akart kiküldeni, de a munkások fölálltak a gyűlésen, s azt mondták, hogy nem és nem, egyhangúlag javasolták és követelték, hogy őt küldjék ki. „Utána madarat lehetett volna fogatni velem, nem is annyira az utazás miatt, noha annak is örültem, de nagyobb dolog volt számomra, amikor hallottam: a munkások sorra mind mellém állnak.” Hallgatom, elképezelem azokat a perceket, ezek lehetnek azok, amikor az embernek muszáj éreznie, hogy mégis érdemes élni; s ő sokszor érezte ezt, még a szálláson, a birtok szakszervezeti, munkástanács-ülésein sokat, következetesen és ügyesen vitatkozott, védte a munkásokat az igazgató önkényeskedéseivel szemben, nem félt kimondani az igazságot, vállalta a következményeket, s az élete igazolja álláspontját.

Tiszta inget vett magára, s a mandzsettagombbal babrálva ment az előszobába, hogy megnézzé, ki csönget. A folyosó felől frissen pörkölt kávé jóleső illata áramlott, szivárgott be a lakásba. Ez az illat Mirát juttatta eszébe. Az asszony sosem vett a boltban darált kávé, mindig otthon pörkölte, és maga

darálta, azt mondta, ezek a műveletek is hozzátartoznak a kávéivás szertartásához. Így esik igazán jól a fekete, meg ízletesebb is. Rendszerint csak este volt ideje kávépörkölésre, s a pörkölődő kávé illata átítatta a közös esti beszélgetések emlékét is.

Mondom, ok nélkül félt, ilyen volt, félnék az alaptermészete. Az életben soha senkit meg nem mert ütni. Sokszor megszólalni is félt, nehogy pusztán a hangjával is megbántson valakit. Sosem felejt el, csépléskor — tizenöt éves lehetett — kint volt ő is a szérűn, segédkezett, földogatta az embereknek a zsákokat, vigyázott a lovakra, az uzsonnaszünetben az egyik asztag tövében fiúk, lányok hemperegtek, birkóztak, ő meg csak állt ott leeresztett kézzel, eseten, néha szégyenlősen elfordította a fejét, s amikor az unokabátyja odaszólt, hogy „Nohát, eredj, oszt kapd el te is!”, akkor egy majzos, kerek arcú, villogó szemű lány csak lekicsinylőn nézett föl rá a szalmáról, s bántó volt, ahogy legyintve, gúnyosan megjegyezte: „Ugyan, ez?”. Ilyen volt, s ezt a két, elnyújtottan kiejtett szót, azt a megvető tekintetet mintha beleégették, tetoválták volna az emlékezetébe, hordja magával évtizedeken keresztül, nem tudja lemosni, lesikálni, csak próbálgatja szégyenlősen rejtegetni, olyan emlék ez, amelyet nem rak a kirakatba az ember, mert nem a talpraesettségét, életrevalóságát bizonyítja. Utálja a hencegő embereket, megveti, nevetségesnek tartja őket, de talán csak azért, mert neki nincs mivel hencegnie, nem volt képes a hőstettekre, csak hétköznapi, szokványos dolgokra futotta az erejéből. „Hová is tettem a kulcsot az előbb?” Felöltöje az előszobai fogason függött, annak a zsebében kell legyen.

„El kellene menni mégis, nagyon-nagyon messzire, el valamelyik hegyek és fenyvesek közé beágyazott, a világ randa-

ságaitól elszigetelt tudószanatóriumba. Itthagyni definitíve mindent, a legkedvesebb és a legbántóbb, legfájóbb emlékeket éppúgy, mint ezt a lakást, apródonként összeszedett holmijaival, berendezésével együtt. Ezekből lenne a legnehezebb elszakadni? Mennyi időbe telt, mennyi szaladgálással járt, amíg berendezték a saját ízlésük szerint ezt a lakást? S most, most nem is tudja, miért nem vált már el a feleségtől. Mit ér egyáltalán az élet, ha az ember nem élhet azzal az asszonnyal, akit szeret. Folyton csak a lemondás. Valamiről mindig le kell mondani. Áldozatot kell hozni. Átmenetileg. Hogy a holnapot biztosítsuk... Aztán holnap megint... S így az egész élet. Átmenet. Átmenetileg élünk. Vagy inkább: átmenetileg nem élünk. Egy jó vízvezeték-szerelő mestert kell találni. Egyre-másra lazulnak, kikopnak most már a csapok, a konyhában s a fürdőszobában is csöpög a víz. Valami privát mestert. A takarítónővel is mindig baj van. Várjuk, és nem jön. »A háborús veszély napról napra fokozódik.« A másik fekete cipőm is sáros, hol lehet a barna, az már régen volt a lábamon, alighanem tiszta. Csak ha fűző lesz benne. A jó istenit ennek a rakodási mániának, a feleségemnek az a betegsége, hogy mindent elrak utánam, aztán amikor sietek, mint most is, sehogy sem tudom megtalálni. Hogy is bírtam ki eddig vele!”

Mira. Nem tudok magamhoz térni, mintha kicserélték volna, kislányosan nevetgél, erőltetett a jókedve, nem áll jól neki, mintha más ruhája lötyögne rajta. „Mi van az igazgatóval?” — kérdelem tőle, mert tudom, hogy el akarták zavarni. „Nem tudom, fogalmam sincs — válaszolja —, képzelje, nem voltam a pártértekezleten, nem is érdekel, egyszerűen elfeledkeztem róla, képzelje, én, akinek azelőtt ez volt a mindene, most egyszerűen nem jutott eszembe — nevet, hangosan kacag —,

délután eljött a barátom, s elmentünk moziba, aztán meg ki vacsorára a kalemegdani teraszra, nagyszerű volt, új zenekar játszik ott, minden este megyünk valahova, nem érdekel a politika, az ülések, semmi, semmi se érdekel . . .”

Pislogok. Miről beszél ez, mi leli vajon? S miféle barát ez most? „Egy régi barátom, maga nem ismeri, nagyon rendezes ember, nagy piros Rekordja van, még az egyetemről ismerjük egymást.” No, gondolom, most megjátszom magam, s komolyra veszem a tréfát: Ja, akkor ez az? „Micsoda ez az?” — pislog, s ha nem izgatna, hogy leütötték, véglegesen, a kezemről, már örülnék is, hogy sikerült beugratnom.

— Szóval, hát azt hallottam, hogy férjhez megy.

— Kitől hallotta?

— Mesélik . . . itt a városban . . . tudja, hogy van . . .

— Csakugyan?

— Bizony isten! Hát miért hazudnék? Igazán semmi okom, meg nem is tudnék magának.

— Majdnem igaz — tétovázik, hogy folytassa-e, aztán csak annyit mond, inkább sajnálkozva: — de hát mégse.

Nem megy a fejembe. Mira, Mira. Soha úgy le nem ült velem szemben, hogy legalább egy picikét láthattam volna a combját. Ez a Rekord-tulajdonos haver meg már mióta kezelheti. Gyanúmhoz nem fér kétség. Ilyen álnokul megetetett engem ez a nő, vagy csak én vagyok mafla? S a végén még, amit mond:

— Tudja, azt mondta, s alighanem neki van igaza, ahogy mi szeretjük egymást, nem elég ez már a házassághoz.

A férfi finoman átgondolt, visszautasító szavai elégtételül szolgálnak nekem. Bár lehet, hogy nincs igazam.

A telefon megint csöng. Az előbbi titkárnő hangja. Most már annyira észnél vagyok, hogy megkérdem, ki és miért

is keres. Persze hogy készségesen elmondja: ismét az a küldöttség jött, amelyik már a múlt héten is járt nálam, a közbenjárásomat kérik, vagyis hogy segítek nekik megakadályozni, hogy bezárják a Sanitas tüdőgondozót. „Máris megyek, rohanok.” Ez az a szanatórium, fenn a hegyekben, ahol én is feküdtem három és fél hónapot; a beutalás után nagyon sokat kellett várnom, aztán végül mégiscsak megérkezett az értesítés, hogy mehetek; hűvös őszi napokat töltöttem fenn, s amikor leesett a hó, kértem, bocsássanak haza.

„Mindjárt” — szólok ki idegesen, mert nem találom a kulcsot, micsoda hülye szokás, sosem hagyom a zárban; megint csöngetnek türelmetlenül, hosszan. „Ki az?” — kérdem, de senki sem válaszol, az ajtóhoz lépek, fülelek, de nem hallok semmi neszt, kinézek a kukucskaán, nem áll ott senki, a kulcsot se találom . . .

Nem is az utolsó szó jogán, egyszerűen be kell vallanom: nem sikerült. Az igazságot nem tudtam, nem mertem kimondani, éppen azt hallgattam el, amiért az embernek egyáltalán érdemes kinyitnia a száját. Hiába iparkodtam vissza az éjjel, hiába hagytam ott a szeminárium utolsó napját, megint csak melléfogtam. Egy újabb csőd. Önmagam előtt mondott csődöt az igazságérzetem, bátorságom, őszinteségem?

El kell, úgy látszik, el kell utaznom mégis. El. Nagyon messzire . . .